

Vad händer när den underförstådda pakten mellan författare och läsare sätts åt sidan? Diskussion med utgångspunkt från den spanske författaren Juan Goytisolo

Inger Enkvist

Juan Goytisolo är en spansk författare född 1931 och bosatt i Marrakech. När han beskriver sig själv vill han gärna framställa sig som en person som är udda, originell och marginell. Han har baskiskt efternamn, men är född i Barcelona. Trots att han alltså är född i Katalonien, skriver han inte på katalanska utan på spanska. Trots att han skriver på spanska, har han nästan inte bott permanent i Spanien sedan sin ungdomstid. Trots att han är västerlänning, tar han parti för muslimska länder. Han är född i en katolsk familj, men avskyr kristendomen. Han är öppet homosexuell, men var gift med en fransyska, Monique Lange, nu avliden.

Både geografiskt och ideologiskt har han gjort en lång resa. Han lämnade Spanien på 50-talet för att bosätta sig i Paris och funderade en tid på att bli fransk medborgare. Under tiden i Paris stod han mycket nära kommunistpartiet och var en ivrig sympatisör till den kubanska revolutionen. Han rörde sig i intellektuella och politiska kretsar och lärde känna många av de personer som förblivit viktiga i den intellektuella och litterära världen. Han nådde tidigt berömmelse som oppositionell författare, men i början av 60-talet kom han att omvärdera nästan allt i sitt liv. Han upptäckte och erkände sin sexuella attraktion för nordafrikanska icke-intellektuella män. Det var bland annat förtrycket av homosexuella på Kuba som gjorde att han definitivt bröt med den kubanska regimen. Goytisolo deltog aktivt i försöket att skapa en spanskspråkig tidskrift i Paris, *Libre*, men fick se hur politiska tvister och avundsjuka omintetgjorde alla ansträngningar. Allt detta gjorde att han bosatte sig i Marocko. Han fortsatte dock att resa regelbundet, i första hand till Frankrike och Spanien, men han tillbringade också flera år i USA som gästlärare.

Goytisolo är alltså en författare med en mycket speciell levnadsbana och dessutom en författare som i utomordentlig grad har centrerat sitt skrivande kring sin person, och detta på ett ovanligt och inte helt lättolkat sätt. Han har skrivit två texter som han kallar självbiografiska, men nästan alla hans texter är mer eller mindre självbiografiska, liksom hans artiklar om litterära eller politiska frågor. Just blandningen av olika genrer eller ”pakter” är det centrala tolkningsproblemet när det gäller Goytisolo.

Självbiografisk pakt?

Lejeune (1975) har formulerat en ofta citerad definition på självbiografi: en retrospektiv berättelse på prosa som en verklig person gör om sitt individuella liv och om sin person. Lejeune talar också om en romanpakt, vilket skulle innebära att läsaren är införstådd med att det som berättas inte är en skildring av ett visst skeende utan något uppdiiktat, oavsett om det berättade har en verklighetsbakgrund eller inte. I Lejeunes perspektiv är pakterna lika mycket ett sätt att läsa som ett sätt att skriva. I Goytisolos texter blandas emellertid olika sätt att skriva så att det är svårt att urskilja några speciella pakter. Begreppet pakt kan däremot skärpa vår blick för särarten hos Goytisolo som är just den här blandningen och som gör att såväl den vanlige läsaren som litteraturvetaren kan känna tvekan inför hur man ska tolka texterna.

Goytisolos första självbiografiska text, *Förbjudet området (Coto vedado)*, från 1985 berättar om hans uppväxttid i Katalonien och hans avsky för den katalanska, borgerliga och Francovänliga bakgrund han kommer från. Hans avgudade mor dog under inbördeskriget, när Barcelona bombades 1938 av Francosidan. Förlusten av modern när författaren var sju år kan vara en av anledningarna till författarens svårighet att acceptera sig själv och samhället. Han gör största möjliga sak av allt negativt hos sig själv, sin släkt och sitt land. Trots att det bland hans äldre släktingar fanns flera som var framstående på olika områden och bland annat flera med konstnärlig läggning, är hans framställning av dem negativ. Han uppehåller sig speciellt vid att hans farfar haft ett sockerbruk på Kuba drivet med slavarbetskraft, och han beskriver sin morfar som pedofil, sin far som livsoduglig, flera mostrar som sinnessjuka och en av dem som morfinist. Dalmau (1999) har skrivit en biografi om de tre bröderna Goytisolo som alla är författare, och han understryker att Juan blev osams med hela sin släkt när den första volymen av självbiografen publicerades, eftersom de övriga familjemedlemmarna ansåg att han inte avbildat släktingarna på ett rättvisande sätt. Detta är ett genomgående drag hos Goytisolo, nämligen att han kraftigt överdriver allt negativt i samband med sin familj, sitt land, sin religion och sin kulturkrets. I *Förbjudet område* beskriver Goytisolo exempelvis ingående hur han själv som pojke stjälar pengar från släktingar, hur han masturberar och hur han besöker prostituerade. I den andra självbiografiska texten, *I stridens riken* från 1986 (*En los reinos de taifas*), berättar Goytisolo om hur han utforskar nordafrikanska och homosexuella miljöer i bland annat Paris och Marocko. Båda texterna är mycket litterärt skrivna och ger en personlig och estetisk skildring av ett stormigt liv. Beträffade båda verken stämmer Lejeunes observation att självbiografi också innebär skapande, framställande, precis som

romantext. I den mån man vill tala om vittnesbörd, kan man säga att texterna kanske återger författarens psykologiska sanning.

Motsatt situation gäller författarens mest kända romanverk, *Señas de identidad*, ("Identitetshandlingar") från 1966. Romanen handlar om en ung man som i det mesta har lånat drag från författaren. Han kommer från Barcelona, har problem med alkohol och med sina relationer till kvinnor, avskyr Francoregimen och har bosatt sig i Paris. Berättelsen utgår från en ramberättelse men hoppar fram och tillbaka i tiden, något som sågs som ett förnyande drag när romanen kom ut. Författaren lanserades stort i Frankrike och Sydamerika som en arg ung man och viktig Francomotståndare. Goytisolos senare berömmelse kan knytas till lanseringen av den här romanen, och han har själv sagt att det var något av en slump att han kom i kontakt med förlaget Gallimard just när man där beslutat lansera en ung spansk oppositionell författare.

"Identitetshandlingar" kom sedan att ingå i en trilogi tillsammans med *Reivindicación del conde don Julián* från 1970 ("Greve Julians krav") och *Juan sin tierra* ("Johan utan land") från 1975.¹ De tre romanerna är mycket olika i sin struktur, och de två senare är fragmentariska och vetter mot det parodiska och det groteska. Det som förenar de tre volymerna är avskyn mot Spanien, katolicismen och väst i allmänhet. Huvudpersonen greve Julian drömmer om att ta sig över Gibraltar sund med sina muslimska krigare för att erövra och våldta Spanien. Den sista volymen avslutas med ord på arabiska som i översättning betyder: "Ni som inte förstår det här, följ mig inte. Vår kommunikation slutar här. Jag befinner mig definitivt på andra sidan, med samma parior som alltid, och jag har börjat slipa min kniv."

Det är utomordentligt svårt att veta hur man ska ta itu med texter som är fragmentariska, groteska och aggressiva. Om man närmar sig verken språkligt, ser man att det ingår uttryck för identitet och territorier i alla titlarna i trilogin, det vill säga att nationell identitet är viktig för författaren. Författaren använder också flitigt inledande citat som anknyter till olika intellektuella som liksom han varit kritiska mot Spanien. Författaren gör ymnigt och parodiskt bruk av referenser till olika sätt att tala och tänka och det finns många "röster" infällda i texterna. Ett annat område som är väl företrätt i ordvalet är anspelningar på kropp, blod, smitta, sexualitet, avföring och död. Människor omtalas som djur som rör sig i flock, och spanjorer jämförs med insekter för att understryka deras obetydlighet. De framställs också som så förstockade och förstelnade att de skulle ha utvecklat brosk som knakar när de rör sig. Ormar förekommer ymnigt och också råttor. De få kvinnor som förekommer är parodierade som exempelvis Mrs Putifar i "Greve Julians krav".

¹ De titlar som inte är utgivna på svenska skrivs inom citationstecken och utan kursivering.

Om man samtidigt läser de öppet självbiografiska texterna och Goytisolos trilogi, ser man att det snarare föreligger en gradskillnad än en artskillnad mellan de självbiografiska texterna och romantexterna. De teman som återkommer är kritik mot västvärlden och främst Spanien, ett välvilligt intresse för allt arabiskt och muslimsk samt, i persongalleriet, speciellt många muslimer, homosexuella, pedofiler och socialt marginella personer. När en författare skriver både romaner och självbiografi talar Lejeune om möjligheten för läsaren till ett ”stereoskopiskt” seende eftersom samma material ses från två håll. Detta leder inte till att läsaren med säkerhet vet ”hur det var”, men denne får däremot en bredare förståelse. Här kan man säga att de olika texterna bidrar till en något större förståelse av var och en av de jämförda texterna.

Romanpakt?

Den aggressivitet som märks i de två sista delarna av trilogin är utmärkande också för den senare produktionen, samtidigt som aggressiviteten i fiktionstexterna kombineras med drag som hos andra författare kan uppfattas som postmodernt lekfulla. I det följande kommenteras ett par av Goytisolos romaner.

Paisajes después de la batalla (”Landskap efter sammandrabbningen”) från 1982 utspelas i ett apokalyptiskt Paris med invandrare från hela världen. De personer som förekommer är så groteska att det är svårt att säga om man ska kalla dem personer. ”Huvudpersonen” är en man som bor ensam under miserabla förhållanden, vill förföra barn och planerar bombdåd. Det talas inte om något arbete. Texten är starkt fragmenterad, avsnitten korta, och sambanden i tid, rum och handling är svaga. Med litteraturvetenskaplig terminologi kan man tala om texten som exempel på kritisk negativism, dadaism, nihilism, det fulas estetik samt en kombination av metafiction och moraliserande ton. Det metafiktiva består i att författaren hänvisar till egna artiklar, vänder sig till läsaren som om det vore den verkliga Goytisolo som tilltalade den verkliga läsaren. Samtidigt används ålderdomliga litterära stilgrepp som att tala om ”vår hjälte”, när det just är mycket osannolikt att huvudpersonen uppfattas som en hjälte av läsaren. Snarast torde läsaren fundera på begrepp som ”psykopatologisk” för att beskriva denne. Aggressiviteten mot ”franska” personer är också tydlig och framför allt mot franska kvinnor. Det ”du” som används i texten är tvetydigt. Ska textens ”du” förstås som den riktige läsaren? Det är obehagligt att vara läsare, eftersom berättarrösten anklagar läsarna för att vara gammalmodiga och vilja ha realistiska berättelser. Berättarrösten säger sig också ha blivit kritiserad för sin berättarteknik och försvarar sig i texten på ett sätt som om det vore självklart att berättarrösten har rätt. Allt detta gör att läsaren inte känner sig fri att bedöma texten, eftersom den så att säga redan är

bedömd av berättaren. Är detta lekfullt eller auktoritärt? En läsare som känner till Goytisolo kan uppfatta berättarens påståenden som påtryckningar, eftersom berättarrösten säger exakt det som Goytisolo brukar säga i eget namn i sina artiklar. Den obehaglige huvudpersonen påminner också om författarens många gånger upprepade beundran för kringvandrade muslimska heliga män som drar på sig förakt och därför är mer heliga, ett ideal han benämner ”malamatí-idealet”. Oavsett om läsaren kritiserar Goytisolo eller inte, når denne sitt mål. Är detta lekfullt?

Ett annat drag i Goytisolos texter är att personer förvandlas till andra personer som hör till andra tider, andra platser och också motsatt kön. Allt detta gör att läsningen blir fragmenterad och intellektualiserad, eftersom det inte finns någon reell eller psykologisk tråd att följa och också att läsaren måste följa författarens utstakade väg i detalj därför att skeendet inte liknar något vanligt skeende.

I *El sitio de los sitios* (”Två belägrade städer”) från 1995 återfinns många av dragen i ”Landskap efter sammandrabbningen”, men spännvidden i tid och rum är ännu större. Vi rör oss mellan Paris, Spanien, Marocko och framför allt Sarajevo, och berättelsen gör stora hopp i tiden. Här är huvudpersonen J.G. som i väsentliga drag liknar Juan Goytisolo och som såväl dör, återuppstår som förvandlas. Liksom i tidigare verk finns få kvinnor men flera homosexuella män och flera muslimer. Också här talas det om ”vår hjälte”. Författaren skulle nog säga att en sådan text är öppen, multikulturell och medkännande, men man skulle också kunna argumentera för att den är påfallande självupptagen. Det rör sig om en blandning av personer, platser och tider men det är samma blandning som återkommer gång på gång och som motsvarar miljöer som författaren speciellt fäst sig vid. Ska man anse att det är vidsynt att ta med miljöer och personer som är ovanliga i västerländsk litteratur eller ska man tvärt om framhålla att många miljöer och personer behandlas på ett klichéartat och nedsättande sätt?

En annan synpunkt på Goytisolos romantexter är att de är så centrerade kring hans person och favoritämnen att de kan kallas hermetiska. En läsare av *Las semanas del jardín* från 1997 (”Veckorna i trädgården”) möter 28 berättare på en sommarkurs i skrivande som var och en skriver ett kapitel i den bok läsaren har i handen. Det visar sig emellertid att varje kapitel mer eller mindre återskapar personer och miljöer i ”Två belägrade städer”, med andra ord kan det som verkar öppet och mångfasetterat lika gärna kallas självcentrerat. Kunz (se Black 2007) menar i sin analys att man när det gäller Goytisolo kan tala om självbiografi, självreferentialitet, och självintertextualitet. När det gäller den här aktuella romanen har de läsare som känner till Goytisolos biografi och läst hans tidigare böcker lättare att förstå innehållet, men inte heller de kommer att förstå allt på grund av de många hänsyftningarna på muslimska kulturella förhållanden

som den västerländske läsaren förmodligen inte förstår. I "Veckorna i trädgården" förekommer exempelvis ett bruk av det arabiska alfabetet för att organisera texten som ställer den västerländske läsaren utanför gemenskapen. Bokens omslag innebär en annan lek, eftersom författarens namn inte förekommer på omslaget men däremot finns ett foto på hans ansikte infällt i ett montage. Detta innebär att bara en läsare som känner igen Goytisolos ansikte vet att det rör sig om en bok skriven av honom. Är detta lekfullt? Ungdomligt? Narcissistiskt? Uttrycker det en respekt för läsaren? Kort sagt: hur ska man tolka avsikten?

El exiliado de aquí y allí ("Den landsflyktige härifrån och därifrån") från 2008 består av en tunn volym, och ordet "landsflyktig" i titeln anknyter till Goytisolos deltagande i samhällsdebatten men syftar också på att "huvudpersonen" antas vara död. I innehållet visar texten stora likheter med "Landskap efter samman-drabbningen", "Två belägrade städer" och "Veckorna i trädgården". Berättaren kan kallas misantrop, och han beklagar sig över den mänskliga dumhet han iakttar och som äcklar honom. Berättaren vänder sig direkt till läsaren för att kommentera personerna. Ett framträdande drag är att författaren drar paralleller mellan olika företeelser på ett sätt som gör läsarnas situation brydsam, eftersom de kan vara välvilligt inställda till vissa av dem men inte andra. Författaren likställer exempelvis "Herrens armé", de "våldsamma dygdiga" och de "nostalgiska stalinisterna". Islamistiska predikanter jämförs med en italiensk frisör som är anhängare till Forza Italia. "Hosanna" förknippas med "O, Usama".

Huvudpersonen antas som sagt vara död, men eftersom han är lika skissartad som huvudpersonerna i tidigare romantexter, gör det så att säga detsamma om han antas vara levande eller död. Vissa personer framställs ibland som kvinnor och ibland som män. Präster framställs som pedofiler. Ett antal fiktiva brev tillskrivs olika avsändare, och bland annat tillskrivs vita avsändare ett rasistiskt brevinnehåll. Huvudpersonens äckel över mänskligheten omfattar inte muslimer eller homosexuella män. Liksom i samband med tidigare verk förmenas läsaren möjlighet att helt förstå texten samtidigt som det riktas en rad förolämpningar mot läsaren. Här tillägnas boken "Abdelhak som kom till världen utan att någon visste om det och lämnade världen utan att säga till på förhand". Vi läsare vet inte vem Abdelhak är och dedikationen understryker läsarens utanförskap. Vilket slags pakt ska man tala om i en text som den här?

Lejeune diskuterar alltså en självbiografisk pakt och en romanpakt, men i fråga om Goytisolo skulle man kunna föra Lejeunes idé längre. Idén med pakt skulle också kunna användas för att åskådliggöra varför läsaren kan ställa sig undrande också inför andra typer av texter hos Goytisolo som essäer om litteratur och debattartiklar.

En essäpakt?

Ribeiro de Menezes (se Black, 2007) har studerat hur Goytisolo använder kommentarer om andra författare för att uttrycka sina egna åsikter. Forskaren kallar fenomenet ”buktalande”, eftersom författaren använder andras röst för att tala i egen sak. Ribeiro de Menezes har studerat Goytisolos antologi av texter av den spansk-engelske artonhundratalsförfattaren Blanco White, en av Goytisolos favoriter. Forskaren har gjort två väsentliga observationer när det gäller skillnaderna mellan Blanco Whites texter och Goytisolos urval. Det som saknas i urvalet är Blanco Whites kärlek till Spanien som hela tiden finns bakom hans kritik. Han kritiserar för att förbättra. Blanco White talar också om sin kristna tro, och den upplysningen saknas helt i Goytisolos urval. Med andra ord använder Goytisolo Blanco White för sina egna syften, inte för att göra dennes tänkande känt. Om Goytisolo vore litteraturvetare, skulle man säga att han inte varit opartisk, men eftersom han är författare är hans skyldigheter mot den studerade författaren och mot läsaren inte lika klara. Ribeiro de Menezes påminner också om att författaren från första början byggt upp en bild av sig själv som litterär och politisk oliktankare och att det är en del av det projektet att leta upp och presentera olika oppositionella föregångare. Det visar sig alltså att han delvis skapar föregångarna efter eget skön. En annan del av samma projekt är att förklara sig solidarisk med socialt marginella personer och påstå att han också skulle vara marginaliserad, trots att han är en av Spaniens mest kända författare.

Ett liknande resultat fick jag själv när jag studerade de författare som Goytisolo brukar referera till och som han också påstår vara bortglömda eller ringaktade (Enkvist – Sahuquillo 1999). Det visar sig att det Goytisolo framför allt uppskattar är de författare som skildrat sexuellt oortodoxa situationer och som dessutom inte varit uppskattade under sin levnad. Med andra ord är de kriterier Goytisolo bygger sina omdömen på kanske inte de som läsaren räknar med. Läsaren torde i vart fall inleda sin läsning med idén att skribenten studerat den författare som är föremål för texten snarare än valt objektet för att projicera sina egna idéer på denne, vilket visar sig vara fallet med Goytisolo.

En pakt mellan artikelförfattare och läsare i dagspressen?

Goytisolo har alltså tagit avstånd från västvärlden, Spanien, katolicismen, litteraturkritiker, historiker och så vidare. Han har om och om igen sagt att hans ideal är Genet men också kringvandrande muslimska heliga män som vill väcka avsky och göra sina goda handlingar i skymundan. Samtidigt beskyller han Spanien för att tysta obekväma röster som vill säga sanningar. För att

undersöka detta påstående studerade jag den spansktalande världens mest berömda tidning, *El País* i Madrid, där Goytisolo länge har publicerat artiklar. Den studerade perioden var de sex första månaderna 1998. Under denna tid publicerades 274 debattartiklar, i regel två per dag. Det visade sig att de flesta artiklarna på debattsidan var skrivna av personer med en personlig profil som liknade Goytisolos. Författarna var 1. män, 2. män som var 60 år eller mer 3. män som var regelbundna skribenter på debattsidan, samt 4. män som antingen var professorer eller skönlitterära författare. Under den här perioden skrev författaren Vargas Llosa 12 artiklar, professorn och författaren Savater 8, professorn Elorza 6, författaren Carlos Fuentes 6 – och författaren Goytisolo 5 artiklar. Han var alltså nummer fem bland de personer som fått in flest artiklar på den mest attraktiva publiceringsplatsen för intellektuella i den spansktalande världen. De grupper som kan känna sig ”tystade” är snarare kvinnor, yngre personer och icke-intellektuella (Enkvist 2001).

Hade Goytisolo nyheter att presentera i de studerade artiklarna? Nej, innehållet var detsamma som i tidigare artiklar och böcker. I två artiklar kritiserade han den påstått låga nivån på den offentliga debatten i Spanien. I en artikel anklagade han spanska intellektuella för att ringakta en av Goytisolos stora favoriter, den arabvänlige historikern Américo Castro. I en artikel kritiserade han den påstått låga nivån på historisk forskning i Spanien. Slutligen beskyllde han i en artikel spanjorerna för rasism mot nordafrikaner i samband med en händelse som utspelats i området kring Almería i södra Spanien. Artiklarna har karaktär av pamfletter, eftersom han tillskriver andra personer vissa åsikter, påstår sig själv ha en etisk inställning och vädjar mer till känslan än till förnuftet. Man skulle kunna jämföra med en moraliserande predikant som framlägger en viss dogm snarare än diskuterar alternativa tolkningar. Samtidigt ser Goytisolo till att i artiklarna förknippa sitt eget namn med en rad kända kulturpersonligheter. Goytisolos sätt att skriva debattartiklar avviker från en oskriven ”pakt” mellan skribent och läsare av en debattsida. Väntar sig inte läsaren en argumentation byggd på sakkunskap snarare än texter som uttrycker skribentens personliga käpphästar och fobier?

Självbiografisk litteraturkritik?

Goytisolo inkluderar i sina texter ofta anvisningar om hur hans eget verk ska förstås. Det är som om han ville bestämma hur hans texter ska tolkas, ett klart auktoritärt drag. Detta kunde också iaktas exempelvis när han 2008 fick det berömda nationalpriset för spansk litteratur. I de många intervjuerna i samband med priset upprepade han gång på gång hur han vill att man ska se honom: som en oppositionell och orättvist marginaliserad författare. Goytisolo som i alla tider har kritiserat andra författare för att ge ut ”kommersiella produkter”

ger ändå sedan en tid ut sina skönlitterära verk och artiklar i olika antologier som han ger nya namn. Han ger också ut sina samlade verk. Dessutom förser han de här texterna med förord och efterord, där han anger hur han vill bli läst. För de personer som följt utvecklingen i Spanien kan detta påminna om Franco om vilken det sades att han ville lämna efter sig allt ”väl ihopknutet” (”atado y bien atado”). Det verkar som om Goytisolo håller på att knyta ihop sitt eftermäle. Dessutom ökar han samtidigt sina inkomster, eftersom han ständigt står i mediernas strålkastarljus och kan fortsätta att påverka opinionen.

I inledningen och avslutningen till artikelsamlingen *Pájaro que ensucia su propio nido* (”Fågel som träckar i eget bo”) från 2001 ger Goytisolo sin syn på sig själv och sitt författarskap under tjugofem år. Han inleder med en artikel skriven vid Francos död 1975 och går fram till år 2000. Han citerar sig själv och säger exempelvis ”som jag sade för trettio år sedan”. Han nämner då och då förtjust att han blivit kritiserad, som om han därmed vore speciellt lovvärd. Han skryter med att vara marginaliserad, fast han samtidigt fortsätter att använda ordet ”vår” om allt spanskt. Han anklagar spanjorerna för att vara okunniga om arabiska och muslimska förhållanden men säger inget om huruvida araber och muslimer är kunniga om spanska förhållanden. Som tidigare tillskriver han andra personer åsikter som de kanske inte har, blandar historiska epoker och jämför situationer som inte nödvändigtvis är jämförbara. I inledningen kallar han ändå sina egna texter ”analyser”. Han uttalar sig fördömande om händelser som de flesta tar avstånd från som om hans omdöme vore speciellt. Ord som förekommer ofta är ”jag”, ”mig” och ”mitt”. Man skulle kunna säga att han har sig själv som hjälte. Han avslutar den självbelåttna inledningen med: ”Måtte artiklarna i den här volymen i någon mån, hur liten den än är, bidra till att vädra ut den trivialitet och upprepning som kväver oss och skaka om det sovande kritiska tänkandet!” I bokens epilög inleder Goytisolo med att säga att man efter ett föredrag inte sällan frågar honom vilken plats han intar i den spanska litteraturen och han brukar svara: ”ingen”! Han vill stå utanför alla strukturer. Han förklarar att om man inte uppskattar honom, så vet han därigenom att han har rätt. ”Jag åtar mig de sociala, etiska och politiska frågor som inte drar till sig nästan någon eftersom de inte ger någon utdelning.” Han räknar upp sina resor och studier på egen hand och säger sig sedan stå ”utanför alla intressegrupper, samhällsskikt och partier och endast upptagen med att (som en fågel) sjunga allt bättre”. Ett konstant drag hos Goytisolo är dock hans ”name dropping”, det vill säga han anger vilka författare han anser sig höra samman med. På de åtta sidorna i den här epilögen nämner han ett trettiotal författare. Han påstår sig alltså inte tillhöra någon grupp men skyndar sig att placera in sig själv bland de bästa.

En pakt mellan Goytisolos kritiker och läsare?

Man skulle också kunna använda begreppet pakt för att fråga sig om de kritiker som ägnat sig åt Goytisolo hjälpt läsarna att förstå verket. Litteraturkritiken ägnar sig främst åt romantexterna och som nämnts är genreblandningen den kanske största svårigheten när det gäller tolkningen. Förutom genreblandningen kan man tala om andra drag som gör texterna svårtillgängliga, ja till och med hermetiska. Ett av de mer uppenbara skälen är inblandningen av ord från andra språk. Arabiska har nämnts men det förekommer också i de spanska texterna ord på engelska och franska. Referenser till kulturpersonligheter kan också göra att läsaren känner sig utanför. Dessutom kan det faktum att läsaren behöver ha vissa kunskaper om Goytisolos liv sägas vara ett hermetiskt eller om man så vill elitistiskt drag. Till detta kommer att situationer och personer ändras hela tiden och ett av de mer förvirrande dragen är att personer plötsligt tillhör ett annat kön. Förutom allt detta sägs det inte sällan rakt ut att berättaren inte är pålitlig, vilket är förvirrande därför att om han inte är pålitlig kanske han inte är pålitlig när han säger att han inte är pålitlig. Det finns ingen klar följd i handling eller tid, ingen klar berättelse eller berättare och inte heller personer i vanlig bemärkelse. Läsaren måste välja mellan att sluta att läsa eller att acceptera att inte förstå de olika textavsnitt som erbjuds. I all den här förvirringen är den enda auktoriteten i texten ändå författaren. Läsarens alla tolkningsförsök kan kullkastas när som helst av författaren, och författaren gör dessutom något så ovanligt som att lägga in påståenden som är förolämpande för läsaren. Detta är kommunikation av ett ovanligt slag.

Vad bidrar kritikerna med när det gäller förståelsen av en så speciell författare som Goytisolo? ”Pakten” mellan kritiker och läsare kan beskrivas som att läsaren förväntar sig en beskrivning, en tolkning och en värdering. I en volym om Goytisolos arbete (Black 2007) påpekar flera forskare just att det är utmärkande för Goytisolo att han blandar samman självbiografi och fiktion och på så sätt tvingar fram nya litterära vanor eller att han medvetet problematiserar avgränsningen mellan självbiografi och fiktion. Någon menar att författarens böcker är olika typer av självbiografier och att man skulle kunna kalla ”Landskap efter sammandrabbningen” för en ”grotesk självbiografi”, *I stridens riken* för en självbiografi i romanform, och *Carajicomedia* (”En grotesk komedi”, 2000) en ”parodisk självbiografi” och så vidare. Författare och text sammansmälter exempelvis i *Makebara* (1980), en titel som syftar på ordet för begravningsplats på arabiska. I samma volym frågar en av forskarna om man ska anse att Goytisolo är lekfull. Han menar att texterna ska anses lekfulla eftersom författaren själv påstår att de är lekfulla. Kritikerna framhåller alltså att alla genrer blandas, men man upprepar i regel Goytisolos eget påstående om att detta är lekfullt. När texterna samtidigt är mycket aggressiva, kanske detta inte

är så säkert. Det är också intressant att Goytisolos noga håller reda på sina kritiker, berömmar några och bannar andra. Flera kritiker har dykt upp i romaner och mer eller mindre förlöjligats.

Blanco Aguinaga (1975) skriver i en tidig essä att "Greve Julians krav" är en text där det mesta är tillfälligt och arbiträrt och att den ende som har "makt" inom texten är författaren. I samband med det verket menar kritikern att man kan tala om "konst för konstens skull", en konst utan någon speciell anknytning till verkligheten, en 1800-talsmässig, romantisk konstsyn som förknippas med en socialt oansvarig attityd. Texter som den här avslöjar inget om världen och är bara tidsfördriv. Man kan inte påstå att den avslöjar myter om Spanien, menar kritikern, eftersom den syftar på slumpvis valda inslag i spansk historia och inte bygger på någon ordentlig historisk undersökning. Kritikern frågar sig om inte läsare och kritiker ska ta författaren på allvar när denne säger att hans avsikt precis som greve Julians är att bli kallad fördömd ("maldito"). Idén med "fördömda" författare förknippas vi också med romantiken.

Gil Toja (1989) är mycket besviken på att kritiken inte på ett tydligare sätt påpekat det ohållbara i många av författarens påståenden. Kritikern menar att författaren talar om självständighet och kritik men samtidigt i allt följer historikern Castros idéer. Goytisolos intresse är att återislamisera Spanien. Han studerar inte spansk historia och spanska klassiker utan han avvisar dem. Den intertextualitet Goytisolos företräder är exempelvis inte ett försök att gå i dialog utan att fördöma. Inte heller kan man tala om "avmytifiering", menar Gil Toja, när de myter som nämns överhuvudtaget inte var aktuella när romanen gavs ut. Kritikern understryker också det motsägelsefulla i Goytisolos tal om att befria spanjorerna och hans vana att i sina texter ange hur de ska tänka.

Epps (1992, 1995) understryker att Goytisolos texter utmärks av osedvanligt mycket våld samt att de är kvinnofientliga. När det gäller innehållet framhåller kritikern de ständiga identitetsförvandlingarna som leder till förvirring. Epps betonar att själva grunden för berättelsen om greve Julian, våldtäkten på den högättade Cava, inte ägnas något intresse i romanen utan att Goytisolos perspektiv är manligt och homosexuellt i alla avseenden. Döden finns ofta med som bakgrund i romanerna. Också Epps kritiserar sina kolleger och menar att inför dessa våldsfyllda texter har de inte vågat dra slutsatser av sin egen läsning. När ansvar och moral attackeras i en text, omnämner de detta som om författarens goda avsikt vore självklar. Epps menar att man i fråga om "Greve Julians krav" klart måste peka på att personen greve Julian uppträder sadistiskt, att pojken Alvarito beskrivs som masochist och att kvinnoförakt, hat, narcissism och storhetsvansinne utmärker texten. I den här texten innebär sexualitet våldtäkt, och det skapas ett starkt samband mellan homosexualitet och förräderi. Varför sägs inte det här? frågar kritikern. Kan det vara därför att

författaren är känd för att attackera sina kritiker? Varför upprepar man att romanen kritiserar spansk historia när den inte bygger på någon klar historisk bakgrund utan bara på lösa brottstycken samtidigt som man inte påpekar att berättaren vill att allt ska förgöras utom homosexuella män och muslimer. Hur kan det komma sig att man talar om "Greve Julians krav" som en kritik mot förtryck, när texten inte erbjuder något sätt att komma ur det våldsindränkta författarperspektivet? Den här författaren är besatt av hatet mot det egna och inte intresserad av att identifiera och kritisera förtryck i andra kulturer.

Echevarría (1994) kritiserar också sina kritikerkolleger. Han menar att dessa alltför lättvindigt har upprepat författarens egen bedömning av sitt verk. De borde ha sett att texterna är en enda lång upprepning av material som ligger nära Goytisolos personliga ståndpunkter.

Reig (2007) har skrivit en kort krönika där han ironiserar över Goytisol och föreslår att man borde utnämna honom till överstepräst, eftersom han ständigt "mässar" om samma ämnen. Goytisolos artiklar handlar ofta om böcker skrivna av hans vänner, samtidigt som han angriper personer som han uppfattar som motståndare och påstår att han och hans vänner blir nertystade. Reig säger som andra kritiker att när Goytisol talar om andra författare talar han egentligen om sig själv. Reig jämför honom med ett egensinnigt och tyranniskt barn och avslutar sin krönika ironiskt med att säga att Goytisol ger morallektioner till andra samtidigt som han valt att bo i Marocko som ju, som alla vet, är "en spegel för alla demokratier och ett paradiset när det gäller yttrandefrihet".

Studiet av hur kritikerna hanterar Goytisolos texter visar att många av dem är starkt influerade av författarens egen tolkning och värdering av sitt verk och att det bara finns några få som står emot trycket från författaren och andra kritiker och gör en självständig värdering. I fallet Goytisol blir kritikernas grad av självständig bedömning speciellt tydlig, eftersom författaren bryter mot alla "pakter" samtidigt som han kräver att bli behandlad med respekt. Goytisol agerar på samma sätt inom litteraturkritiken som inom samhällsdebatten, när han sätter sig över regler och angriper allt och alla och samtidigt vill bli upphöjd just för detta. Kanske är han allra mest provokativ för den läsare som är kvinna, europé, inte muslim, heterosexuell och specialiserad på humaniora. En sådan läsare drabbas av Goytisolos samtliga bannstrålar. Eftersom det visar sig att de vanliga "pakterna" inte kan användas i fallet Goytisol, kanske man kan försöka formulera en ny pakt, en speciell pakt bara för honom. Goytisol är mycket intresserad av de Sade, och hans egen utveckling har drag först av masochism och sedan av sadism. Den "pakt" han erbjuder läsaren kanske kan beskrivas som något så ovanligt i litteraturen som en sado-masochistisk pakt mellan en sadistisk författare och masochistisk läsare?

Bibliografiska referenser

- Black, Stanley (red.) (2007), *Juan Goytisolo: Territories of Life and Writing*. Oxford: Peter Lang.
- Blanco Aguinaga, Carlos (1975), *De mitólogos y novelistas*. Madrid: Turner.
- Dalmau, Miguel (1999), *Los Goytisolo*. Barcelona: Anagrama.
- Echevarría, Ignacio (1998), "Un círculo vicioso", *Revista de libros*, april, 1998.
- Enkvist, Inger (2001), "Juan Goytisolo, colaborador de la página de opinión de *El País*". I *Rencontre avec/Encuentro con Juan Goytisolo*, (red. Bussière, Annie). Montpellier: Ed. Du Gers, 2001.
- Enkvist, Inger & Sahuquillo, Angel (1999), *Arbeta tvärvetenskapligt. Dialog kring ett praktiskt exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Epps, Brad (1992a), "Politics of Ventriloquismo: Cava, Revolution and Sexual Discourse in *Conde Julián*". *Modern Language Notes*, Mars 1992, vol. 2, s. 274-297.
- Epps, Brad (1992b). *Significant Violence. Oppression and Resistance in the Narratives of Juan Goytisolo 1970-1990*. Oxford: Clarendon.
- Gil-Toja, Herman (1989), *Reivindicación del conde don Julián de Juan Goytisolo ante la crítica (1969-1986). Una revisión*. Bonn: Rheinsiche Friedrich-Wilhelms-Universität.
- Goytisolo, Juan (1966), *Señas de identidad*. México: Joaquín Mortiz.
- Goytisolo, Juan (1970), *Reivindicación del conde don Julián*. Barcelona: Seix Barral.
- Goytisolo, Juan (1975), *Juan sin tierra*. Barcelona: Seix Barral.
- Goytisolo, Juan (1980), *Makbara*. Barcelona: Seix Barral.
- Goytisolo, Juan (1982), *Paisajes después de la batalla*. Madrid: Esapsa-Calpe.
- Goytisolo, Juan (1985), *Coto vedado*. Barcelona: Seix Barral. [I svensk översättning: *Förbjudet område*. Stockholm: Bonniers, 1988.]
- Goytisolo, Juan (1986), *En los reinos de taifas*. Barcelona: Seix Barral. [I svensk översättning: *I stridens riken*. Stockholm, Bonniers, 1991.]
- Goytisolo, Juan (1995), *El sitio de los sitios*. Madrid: Alfaguara.
- Goytisolo, Juan (1997), *Las semanas del jardín*. Madrid: Alfaguara.
- Goytisolo, Juan (2000), *Carajicomedia*. Barcelona: Seix Barral.

Goytisolo, Juan (2001), *Pájaro que ensucia su propio nido*. Barcelona: Círculo de lectores.

Goytisolo, Juan (2008), *El exiliado de aquí y allí*. Barcelona: Círculo de lectores.

Lejeune, Philippe (1975), *Le pacte autobiographique*. Paris: Seuil.

Reig, Rafael (2007), “D. Juan Goytisolo”. *El cultural* 2007-02-22.
